

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/2.2024.19

UDC 37.09:316.647.5

TOLERANCE AS THE BASIS OF THE PEDAGOGICAL PROCESS

Daria Hubarieva

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Primary
Education and Innovative Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4513-8586>
e-mail: kameta2014@ukr.net

Oleksandr Popov

PhD student in Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0006-4653-5352>
e-mail: apopov70@gmail.com

Abstract. *The article is devoted to the study of the social phenomenon of tolerance in modern society, especially in the context of growing cultural, ethnic and religious diversity resulting from globalization processes and migration movements. The authors analyze the evolution of the concept of tolerance, defining it as one of the key characteristics of a democratic society, where respect for the rights and freedoms of each person becomes the basis of social interaction. Tolerance is viewed not only as passive acceptance, but also as the active promotion of cultural dialogue between different social groups, which makes it an important element of the stable development of communities in various social conditions.*

The article discusses different types of tolerance – interpersonal, social, ethnic, and religious – and the levels of tolerant attitudes in society. The authors emphasize that a high level of tolerance contributes to the peaceful coexistence of different cultural groups, preventing conflicts and promoting social harmony. Tolerance is viewed as a mechanism of social integration that enables people from different cultures to live together while preserving their identity.

The authors also analyze the factors that contribute to the development of tolerance, including education, cultural upbringing, and the role of social institutions. The authors emphasize the importance of forming tolerant attitudes from childhood, when educational programs can include elements aimed at understanding diversity. The role of the media is seen as important for shaping public opinion about tolerance: positive images of cultural diversity contribute significantly to reducing stereotypes.

The authors also highlight the role of government and international organizations that can promote tolerance through legislation and anti-discrimination programs. Public policy can be a powerful tool for promoting the principles of tolerance by supporting the rights and freedoms of minorities. In general, the article offers a comprehensive approach to the analysis of tolerance as a multidimensional social phenomenon, which is particularly relevant in the context of the challenges of globalization and cultural diversity, requiring active action to ensure harmony.

Key words: *tolerance, social phenomenon, cultural diversity, interpersonal tolerance, social integration, education, media, globalization.*

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/2.2024.19

УДК 37.09:316.647.5

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Губарева Д. В.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4513-8586>
e-mail: kameta2014@ukr.net

Попов О. А.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-4653-5352>
e-mail: apopov70@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена дослідженню соціального феномену толерантності в сучасному суспільстві, особливо в умовах зростання культурного, етнічного та релігійного різноманіття, яке є результатом глобалізаційних процесів і міграційних рухів. Автори аналізують еволюцію поняття толерантності, визначаючи його як одну з ключових характеристик демократичного суспільства, де повага до прав і свобод кожної людини стає основою соціальної взаємодії. Толерантність розглядається не лише як пасивна терпимість, а й як активне сприяння культурному діалогу між різними соціальними групами, що робить її важливим елементом стабільного розвитку спільнот у різноманітних соціальних умовах.

У статті обговорюються різні типи толерантності – міжособистісна, соціальна, етнічна та релігійна – та рівні толерантного ставлення в суспільстві. Автори наголошують, що високий рівень толерантності сприяє мирному співіснуванню різних культурних груп, запобігаючи виникненню конфліктів і сприяючи соціальній згоді. Толерантність розглядається як механізм соціальної інтеграції, який забезпечує можливість людям з різних культур жити разом, зберігаючи свою ідентичність.

Також аналізуються фактори, що сприяють розвитку толерантності, зокрема освіта, культурне виховання та роль соціальних інститутів. Автори підкреслюють важливість формування толерантних установок з дитинства, коли освітні програми можуть включати елементи, спрямовані на розуміння різноманіття. Роль медіа розглядається як важлива для формування суспільної думки про толерантність: позитивні зображення культурного різноманіття суттєво сприяють зниженню стереотипів.

Автори також виділяють роль державних та міжнародних організацій, здатних сприяти утвердженню толерантності через законотворчість і створення програм, що протидіють дискримінації. Державна політика може стати потужним інструментом для просування принципів толерантності, підтримуючи права та свободи меншин. Загалом стаття пропонує комплексний підхід до аналізу толерантності як багатовимірного соціального феномену, що набуває особливої актуальності в умовах викликів глобалізації та культурної різноманітності, що вимагає активних дій для забезпечення злагоди.

Ключові слова: толерантність, соціальний феномен, культурне різноманіття, міжособистісна толерантність, соціальна інтеграція, освіта, медіа, глобалізація.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. У сучасному глобалізованому світі толерантність є однією з базових цінностей, необхідних для забезпечення стабільного і гармонійного розвитку суспільства. Інтенсивні процеси глобалізації, інтеграції світових ринків, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та посилення міжнародної співпраці сприяють значному зростанню культурного, етнічного, релігійного та соціального різноманіття. Це створює як нові можливості для міжкультурного діалогу, так і серйозні виклики, пов'язані з соціальною напруженістю, дискримінацією та конфліктами на різних рівнях.

Толерантність, у цьому контексті, є не лише етичним принципом, а й необхідною умовою побудови соціальної стабільності, миру та взаєморозуміння. Вона проявляється у здатності приймати інші погляди, традиції, релігійні переконання та способи життя без упереджень і стереотипів. З одного боку, толерантність сприяє розвитку критичного мислення, емоційної інтелігентності та міжособистісної взаємодії. З іншого боку, вона створює основу для формування інклюзивного суспільства, де кожен індивід має можливість реалізувати свій потенціал, незалежно від його культурної, етнічної чи соціальної приналежності.

Актуальність толерантності в сучасних умовах зумовлена низкою глобальних викликів, таких як зростання політичної поляризації, конфлікти на етнічному та релігійному ґрунті, поширення мов ворожнечі та дискримінації, а також соціальна нерівність. Ці явища посилюють необхідність формування толерантних цінностей як серед дітей та молоді, так і у ширших суспільних колах. Відсутність толерантності може провокувати напруженість у суспільстві, радикалізацію окремих груп та навіть насильство, що ставить під загрозу демократичні засади розвитку держави.

Освіта відіграє провідну роль у формуванні толерантності, виступаючи одним із найефективніших інструментів у цьому процесі. Навчальні програми, спрямовані на розвиток громадянської свідомості, міжкультурного діалогу, критичного мислення та емпатії, мають стратегічне значення. Освітні ініціативи повинні акцентувати увагу на питаннях боротьби зі стереотипами, пропагування рівності, справедливості та співчуття, формуючи у молоді толерантний світогляд ще з раннього віку.

Науковий інтерес до проблеми толерантності не є новим. Дослідження в цій галузі ведуться в рамках різних дисциплін – філософії, соціології, психології, педагогіки. Толерантність визначається як соціально-філософська категорія (М. Мчедлов, В. Лекторський), форма міжособистісних відносин (О. Клепцова, В. Сітаров, Г. Солдатова), а також як особистісна якість, що формується в процесі соціалізації (О. Асмолов, О. Газман). Особливу увагу вчені приділяють питанням виховання толерантності в контексті полікультурного середовища, яке стає все більш характерним для сучасних освітніх установ.

Однак, попри значну увагу до цієї проблеми, у багатьох країнах світу досі спостерігається недостатній рівень впровадження програм, що сприяють вихованню толерантності. Часто освітні ініціативи обмежуються декларативними концепціями або поодинокими заходами, не утворюючи цілісної системи виховання толерантного світогляду. Крім того, сучасне інформаційне середовище, зокрема інтернет і соціальні мережі, вносить як нові можливості, так і виклики для формування

толерантності. Поряд із платформами для міжкультурного діалогу вони сприяють поширенню дезінформації, мови ворожнечі та поляризації суспільства.

У цьому контексті особливого значення набуває впровадження програм медіаграмотності, які допомагають розпізнавати фейки, уникати маніпуляцій та формувати обґрунтовані судження. Освітні установи повинні брати на себе провідну роль у формуванні критичного мислення, емпатії та поваги до різноманіття. Водночас у вихованні толерантності важлива інтеграція міжсекторальних підходів, що передбачають співпрацю освітніх установ із громадськими організаціями, державними інституціями та приватним сектором.

Таким чином, у сучасних соціально-політичних умовах формування толерантності є не лише педагогічною, а й стратегічною метою, яка має забезпечуватися комплексними та системними підходами на всіх рівнях суспільного життя. Вирішення цієї проблеми потребує активного залучення педагогів, науковців, політиків і громадськості, спрямовуючи зусилля на формування гармонійного, мирного і стійкого світу.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є вивчення важливості толерантності як фундаментальної цінності сучасного суспільства, зокрема в умовах глобалізації, зростаючого культурного різноманіття, соціальної інтеграції та конфліктних ситуацій. Дослідження спрямоване на розкриття ролі толерантності у створенні умов для мирного співіснування, взаєморозуміння та соціальної згуртованості, особливо в освітньому контексті.

Для досягнення цієї мети визначено такі **завдання**: провести аналіз факторів, що впливають на формування толерантності в суспільстві та освітньому середовищі; оцінити ефективність педагогічних підходів та методик, спрямованих на виховання толерантності серед молоді; розробити практичні рекомендації для педагогів щодо впровадження інтерактивних методів навчання, що сприяють формуванню толерантної поведінки.

Реалізація зазначених завдань передбачає використання комплексу теоретичних та емпіричних **методів дослідження**, таких як аналіз наукової літератури, опитування експертів, досвід країн із успішними освітніми практиками та експериментальні методи для визначення ефективності різних підходів. Це дослідження спрямоване на глибоке розуміння значення толерантності для розвитку гармонійного суспільства та надання практичних рекомендацій для освітніх інституцій, що сприятимуть поширенню толерантності як ключової соціальної компетентності серед підростаючого покоління та широких верств населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Нова українська школа» потребує педагога нової генерації, позбавлених авторитарності та диктаторства, орієнтованих на здійснення професійної освітньої діяльності на засадах розумної толерантності, яка має межі та передбачає прийняття та розуміння різних думок та світоглядів, релігій, національностей, готовність до співпраці, діалогу, партнерства та емоційної мобільності педагога в умовах сучасного освітнього простору.

Виховання толерантного покоління є надзвичайно актуальним питанням сьогодення. І саме сучасна освіта зацікавлена у толерантних педагогах, які мудро та успішно співпрацюють з різноманітним учнівським класом, які своїм прикладом, а саме: ціннісним ставленням до кожної особистості; прийняттям кожного таким, яким він є незалежно від його інтелектуальних здібностей, фізичних можливостей, соціального статусу, національності, релігії, культурної приналежності та інше; формує толерантне (розуміюче) ставлення один до одного всіх учасників освітнього процесу.

Концептуальний підхід до аналізу толерантності як наукового поняття найбільш детально розроблений у західноєвропейській науковій традиції. Чимало іноземних дослідників присвятили свої праці вивченню толерантності як важливого чинника досягнення компромісів і вирішення конфліктів як у межах окремих груп, так і на глобальному рівні. Зокрема, у роботах С. Мендус, Б. Єлмонда, М. Дамита, В. Ворока, К. Хілла толерантність постає як одна з ключових соціальних цінностей, що сприяє особистісному та суспільному розвитку [3].

Українські науковці також активно досліджують цю проблему, акцентуючи увагу на різних її аспектах. У вітчизняній науці толерантність здебільшого розглядається через призму філософії (Ю. Іщенко, О. Тягло). Водночас питання виховання толерантності як важливої якості особистості широко висвітлюються у психолого-педагогічних дослідженнях. Загальні питання педагогіки толерантності вивчали М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, Л. Шайгерова, тоді як технологічні аспекти виховання цієї риси особистості аналізували у своїх працях Т. Білоус, С. Герасимова, О. Кащенко, І. Сквородкіна, О. Скрябіна та інші [12].

Толерантність згідно з гуманістичним підходом розглядається як один з принципів (система принципів) і розуміється як партнерство у спілкуванні, як суб'єкт-суб'єктна взаємодія (І. Бех); як формування культури діалогу (М. Бахтін, В. Біблер); як формування установок толерантної свідомості (Г. Солдатова, Л. Шайгерова); як здатність індивіда без заперечення та протидії сприймати чужі думки, стиль життя, характер поведінки та інші особливості, що в сумі складає основу відмови від агресії (С. Бондирева, Д. Колесов).

До основних проявів толерантності О. Докукіна відносить:

- довірче співробітництво – встановлення в освітньому закладі відносин взаєморозуміння і взаємної вимогливості між адміністрацією, педагогами, з одного боку, і вихованцями, з іншого;
- екологію взаємовідносин – забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в освітньому закладі як основи формування толерантного середовища;
- формування почуття власної гідності, самоповаги, поваги до оточення, народів, незалежно від соціальної належності, національності, раси, культури, релігії;
- синергетизм, що забезпечує розвиток особистості, є його джерелом і рушійною силою;
- творчість, що забезпечує реалізацію варіативних підходів до встановлення толерантних відносин і аналізу ситуації взаємодії [2, с. 912].

На думку Н. Яшина, існує пряма залежність толерантності від процесу гуманізації: «Дослідження особливостей гуманізації освіти дозволяє стверджувати, що толерантність – це складова гуманізації. Людність як практичний засіб реалізації гуманізму та основа формування гуманістичного світогляду сприяє становленню людини на шлях толерантності та є запорукою толерантного ставлення та поведінки» [10, с. 123].

Толерантність є одним з найважливіших соціальних феноменів сучасного світу, який забезпечує мирне співіснування різних культур, етнічних груп, релігійних конфесій та індивідуальних ідентичностей [1]. В умовах глобалізації, коли міжкультурні взаємодії стають все більш інтенсивними, толерантність набуває значення не просто соціальної цінності, а життєво важливої навички для кожного члена суспільства. Нестабільна політична ситуація, загострення соціальних конфліктів та

активізація міграційних процесів вимагають від суспільства переосмислення значення толерантності й пошуку нових підходів до її формування та підтримки.

Поняття толерантності охоплює широкий спектр значень: від прийняття іншого як рівного до активного зусилля з подолання упереджень та дискримінації. У сучасній науковій літературі толерантність часто розглядається як позитивна цінність, яка забезпечує мирне співіснування різних поглядів, культур та способів життя. Це поняття включає такі аспекти:

Культурна толерантність – визнання і повага до різних культурних традицій, звичаїв та мов. Вона включає знання про культурні особливості інших народів і відкритість до нових ідей та досвідів, які вони привносять.

Релігійна толерантність – свобода віросповідання та повага до різних релігійних поглядів. У сучасному світі, де релігійні переконання можуть суттєво відрізнятися, важливо виховувати здатність до поваги та співіснування, незважаючи на відмінності у вірі.

Соціальна толерантність – прийняття різноманітних соціальних груп, у тому числі меншин та вразливих верств населення. Це аспект включає боротьбу з дискримінацією на підставі статі, віку, етнічного походження, сексуальної орієнтації, фізичних або інтелектуальних можливостей тощо.

Зрозуміти сутність толерантності можна через концепт взаємоповаги та взаєморозуміння, які базуються на етичних принципах та гуманістичних цінностях. Це явище не обмежується лише пасивним прийняттям, але й передбачає активну готовність до співпраці, діалогу та взаємодії. У цьому контексті толерантність можна розглядати як процес, що вимагає постійного вдосконалення та навчання, особливо в умовах різноманітних глобальних змін [9].

Сучасне суспільство стикається з рядом викликів, які впливають на розвиток толерантності. Зростаюча мобільність, міграція, глобальні економічні та політичні кризи призводять до збільшення кількості контактів між представниками різних культур і національностей. Водночас це посилює ймовірність конфліктів, що виникають через нерозуміння, упередження та стереотипи. У деяких країнах активізуються рухи, які виступають проти глобалізації та мультикультуралізму, вбачаючи в цьому загрозу для національної ідентичності. Це створює додаткові труднощі на шляху до формування толерантного суспільства та ставить нові вимоги до освіти та суспільного дискурсу.

Однією з найактуальніших проблем є поширення дезінформації, стереотипів та мови ворожнечі, що значно впливає на формування негативних установок і сприяє поляризації суспільства. Такий контент часто використовується для маніпуляції громадською думкою і створення поділу, тому протидія йому стає важливим аспектом формування толерантності.

Існування таких проблем підкреслює необхідність розвитку нових підходів до формування толерантності. Успішний досвід мультикультурних суспільств показує, що однією з ефективних стратегій є впровадження політик, які сприяють культурній інтеграції та взаємоповазі. Для цього необхідні освітні програми, які навчають дітей та молодь поважати інші культури, сприяють діалогу та подоланню упереджень. Важливим є також створення публічних просторів для культурного обміну та підтримка ініціатив, що сприяють взаєморозумінню та співпраці між різними групами.

Освіта виступає основним інструментом формування толерантності. З дитинства люди отримують базові знання про різні культури, цінності та традиції, що сприяє подоланню упереджень та формуванню позитивного ставлення до відмін-

ностей. Сучасна педагогіка розглядає наступні компоненти освітнього простору які впливають на створення толерантного простору в освітньому процесі, а саме:

Інтерактивні методики навчання – вони дозволяють створити атмосферу відкритого спілкування та співпраці. Рольові ігри, моделювання конфліктних ситуацій та дискусії допомагають учням навчитися вирішувати конфлікти мирним шляхом, розуміти інших та приймати їх. Це сприяє формуванню навичок активного слухання, емпатії та критичного мислення.

Інклюзивна освіта – вона є важливим компонентом формування толерантності, оскільки передбачає інтеграцію в загальний освітній процес дітей з особливими освітніми потребами, різних етнічних та соціальних груп. Це не тільки забезпечує рівність доступу до освіти, але й сприяє взаємному збагаченню та розвитку співчуття серед дітей.

Полікультурне виховання – у шкільній програмі важливо передбачити вивчення культурологічних курсів, які знайомлять учнів з традиціями, мовами та історією інших народів. Це сприяє розвитку емпатії та соціальної компетентності, допомагає розуміти і приймати відмінності, а також усвідомлювати спільні людські цінності.

Отже, для забезпечення толерантного ставлення до інших в освітньому середовищі мають бути присутні наступні складові (Рис. 1).

Рис. 1. Ключові складові толерантного середовища

Розглянемо їх детальніше:

1. Культура взаєморозуміння – є основою толерантного середовища і включає:

– *Взаємоповагу*. Ця якість формується через усвідомлення унікальності кожної особистості, її права на власну думку, погляди та стиль життя. В освітньому контексті це означає готовність приймати індивідуальні особливості учнів і колег.

– *Готовність до співпраці*. Співпраця передбачає взаємну підтримку між учасниками освітнього процесу. Наприклад, спільна робота над проектами сприяє створенню середовища, де думка кожного є важливою.

Культура взаєморозуміння також передбачає розвиток комунікативних навичок, необхідних для конструктивного діалогу, що дозволяє уникати конфліктів і сприяє побудові довірчих відносин між усіма учасниками освітнього процесу.

2. Емоційна емпатія – це здатність людини розуміти почуття інших, співпереживати та відповідно реагувати. У контексті освіти ця складова передбачає:

– *Розвиток емоційного інтелекту*. Учителі повинні навчати дітей розпізнавати свої емоції, а також емоційний стан інших людей. Це сприяє встановленню дружніх і довірливих відносин.

– *Зниження рівня напруженості*. Завдяки емпатії учасники освітнього процесу можуть краще розуміти мотиви та поведінку інших, що допомагає уникати конфліктів або ефективно їх вирішувати.

Емоційна емпатія є критично важливою для побудови гармонійного середовища, адже вона сприяє усвідомленню спільних інтересів і цілей усіх учасників освітнього процесу.

3 Інклюзивність у педагогічному контексті означає створення рівноправних умов для всіх учасників навчального процесу, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Це включає:

– *Інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами*. Інклюзивні методи навчання спрямовані на те, щоб кожна дитина могла брати повноцінну участь у навчальному процесі, відчувати себе потрібною та важливою.

– *Рівність доступу до ресурсів*. Усі учасники освітнього середовища мають отримувати однаковий доступ до навчальних матеріалів, підтримки та можливостей.

Інклюзивність сприяє розвитку соціальної компетентності, зокрема навичок взаємодії та співпраці, що допомагає формувати суспільство, де цінуються відмінності та різноманіття [4].

4. Уміння вирішувати конфлікти. Толерантне середовище неможливе без вміння конструктивно вирішувати конфлікти. Ця складова охоплює:

– *Ненасильницькі методи врегулювання суперечностей*. Наприклад, використання технік активного слухання, медіації та фасилітації допомагає створити умови для діалогу між сторонами конфлікту.

– *Розвиток навичок рефлексії*. Аналіз конфліктної ситуації, причин її виникнення та наслідків сприяє кращому розумінню власних помилок і точок зору інших.

Вважаємо, що освітній процес має включати тренінги та рольові ігри, які моделюють реальні конфліктні ситуації та навчають учнів шукати компроміси. Це дозволяє зменшити рівень агресії, посилити взаєморозуміння та зміцнити атмосферу довіри.

Усі чотири складові взаємодіють і підсилюють одна одну, створюючи єдине толерантне середовище, яке сприяє розвитку особистості та формуванню гармонійного суспільства.

Толерантність охоплює не лише освітню сферу, але й широку соціальну площину. Соціальні мережі та ЗМІ сьогодні відіграють величезну роль у формуванні суспільної думки. Водночас саме через ці канали часто поширюються дезінформація, стереотипи та мова ненависті, що стає перешкодою на шляху до толерантності. Важливим завданням сучасного суспільства є створення умов, за яких ЗМІ та цифрові платформи стануть інструментами просування ідей взаєморозуміння та поваги.

Соціальні ініціативи, які сприяють толерантності, можуть включати як локальні проекти, так і глобальні кампанії. Наприклад, організація заходів, присвячених культурному обміну, створення фестивалів різних культур, просвітницькі кампанії, що висвітлюють проблему дискримінації та нерівності, є ефективними способами формування позитивного ставлення до різноманіття. Така діяльність сприяє зниженню напруги у суспільстві та створенню середовища, де кожен може відчувати себе в безпеці та підтримці.

Ефективність виховання толерантності залежить від комплексного підходу до процесу освіти [8]. Це включає не тільки традиційні педагогічні підходи, але й активне використання сучасних технологій та інтерактивних методів:

1. Проектні роботи з міжкультурного обміну – спільні проекти учнів з різних країн, спрямовані на обмін досвідом та знаннями про різні культури, є ефективним способом формування міжкультурної компетентності. Це може бути реалізовано через програми студентських обмінів, участь у міжнародних конкурсах та дистанційні проекти.

2. Моделювання реальних ситуацій – рольові ігри, дискусії та тренінги з елементами симуляції реальних соціальних проблем дозволяють учням навчитися реагувати на конфліктні ситуації конструктивно, сприяють розвитку навичок вирішення конфліктів та комунікації.

3. Партнерство з громадськими організаціями – залучення неурядових організацій та активістів до процесу освіти дає можливість учням ознайомитися з проблемами прав людини, соціальної справедливості та рівності. Такі ініціативи сприяють розширенню світогляду молоді, допомагають розвивати соціальну відповідальність і залученість у громадське життя.

У сучасному світі толерантність залишається однією з ключових цінностей для збереження миру та соціальної стабільності. Формування толерантного суспільства є складним процесом, що вимагає комплексного підходу, включаючи активну роль освіти, медіа, політиків та громадських організацій [11]. Толерантність, як основа мирного співіснування, дозволяє суспільству долати стереотипи, упередження та дискримінацію, сприяючи збереженню культурного багатства та соціальної згуртованості.

Реалізація освітніх програм, що сприяють вихованню толерантності, є важливою умовою для подолання сучасних викликів та забезпечення стабільного розвитку суспільства. Лише через усвідомлене ставлення до інших культур, відкритість до діалогу та прагнення до взаєморозуміння можна створити суспільство, де кожен почувається безпечно та рівноправно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У контексті глобалізації, що охоплює всі сфери нашого життя, поняття толерантності набуває особливого значення. Вона не лише відображає здатність людей приймати та поважати різноманітність культур, релігій та ідеологій, але й стає основою для мирного співіснування у багатокультурному середовищі. Дослідження свідчать, що система освіти виступає ключовим інструментом у формуванні толерантного світогляду. Вона не лише передає знання, а й виховує цінності, розвиває емоційний інтелект та соціальні навички, необхідні для налагодження конструктивного діалогу між людьми з різних культур [7].

Сучасні форми та методи навчання, такі як інтерактивні заняття, проектне навчання та інклюзивні підходи, відіграють важливу роль у формуванні толерантності. Вони сприяють розвитку критичного мислення, емпатії та готовності до співпраці. Учасники освітнього процесу мають можливість взаємодіяти, обмінюватися думками та досвідом, що допомагає розвивати розуміння культурних особливостей інших. Включення курсів полікультурного виховання в навчальні програми сприяє усвідомленню важливості культурного розмаїття, а також навчає учнів, як реагувати на упередження та стереотипи.

Разом з тим, в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та інформаційних комунікацій, нові виклики ставлять під загрозу досягнення цілей формування толерантного суспільства. Соціальні мережі, з одного боку, відкривають простір для культурного обміну, але, з іншого, стають платформою для розповсюдження

дезінформації, стереотипів і навіть мови ненависті. Це призводить до посилення соціальних напружень, особливо серед молоді, яка може бути схильною до маніпуляцій та негативних впливів з боку зовнішнього середовища. У зв'язку з цим виникає ще одна потреба в розробці інноваційних освітніх підходів, які формуватимуть медіаграмотність, критичне мислення та навички аналізу інформації.

Подальші дослідження в цій галузі мають зосередитися на розробці та впровадженні освітніх програм, що інтегрують полікультурне виховання з практичними прикладами міжкультурного діалогу. Це дозволить учням не лише усвідомити цінність культурного розмаїття, але й розвинути навички вирішення конфліктів, конструктивної комунікації та співпраці. Важливим аспектом цих програм є активне залучення громадських організацій, експертів з прав людини, медіафахівців та інших соціальних інститутів, які можуть забезпечити комплексний підхід до виховання толерантності.

Комплексний підхід, що поєднує інтерактивні методи навчання, полікультурну освіту та медіаграмотність, може стати основою для формування нового покоління, здатного критично сприймати навколишній світ. Це покоління повинно мати вміння розуміти і поважати різноманітність, адже толерантність є важливим фактором у зміцненні соціальної згуртованості. Створення толерантного суспільства є стратегічним завданням, досягнення якого можливе лише завдяки тісній співпраці між освітніми установами, громадськими організаціями та державними інститутами.

Необхідно підкреслити, що формування толерантності в суспільстві – це довгостроковий процес, який потребує системного підходу, включаючи заходи з освіти, соціальної політики, комунікацій і культурної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горват М. В. Педагогічні умови виховання толерантності у молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Випуск 34. С. 57-60.
2. Доукіна О. М. Толерантність у вихованні. *Енциклопедія освіти / відповід. ред. В. Г. Кремень*. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 912-913.
3. Захист прав людини : навчально-виховна діяльність ВНЗ : навч.-метод. посіб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, Міжнар. жіночий правозахис. центр «Ла Страда – Україна» ; [упоряд. : Н. П. Бочкор, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалова ; ред. К. Б. Левчено та ін.]. Харків : Видавництво «Права людини», 2012. 263 с.
4. Матвієнко О. В., Степаненко Л. М., Губарева Д. В. Розвиток соціальної компетентності майбутніх педагогів під час роботи у волонтерській групі «освітній хаб». *Педагогічний альманах*. 2022. № 51. С. 199-206. URL: <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.372>
5. Матвієнко О., Олефіренко Т. Емоційне благополуччя дітей та педагогів : проблеми та практика підтримки в умовах військової агресії. *Освітньо-науковий простір*. 2023. № 3 (2). С. 71-79. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.3\(2\).2022.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.3(2).2022.08)
6. Нікітіна Н. П. Толерантність як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій : Спецвипуск. Одеса. 2019. С. 19-23.
7. Попов О. Толерантність у сучасному суспільстві : виклики та педагогічні підходи. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Т. 2, № 6 (1). С. 32-39. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6\(1\)/2.2024.04](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6(1)/2.2024.04)

8. Тернопільська В. І. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ. 2014. Вип. 82. Част. 1. С. 66-71.
9. Філоненко Л. В., Лисюк С. П., Матвієнко О. В., Шаповал А. О., Саранча І. Г., Силенко Н. І. Особливості формування ціннісного ставлення до іншої людини в учнів спеціалізованих шкіл. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наукових праць / За ред. О. Тимошенка. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. Випуск 1 (129). С. 107-115.
10. Яшин Н. Гуманізація освіти як передумова формування толерантності студентів вищих навчальних закладів України. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 7. С. 119-25.
11. Liubarets V., Bakhmat N., Matviienko O., Tsykhmeistruk O., Feltsan I. (2021). Formation of Professional Competence of Assistant Teacher of Inclusive Education in Secondary Education Institutions. *Pedagogika-Pedagogy*. Volume 93, Number 9, pp. 1279-1294. URL: <https://doi.org/10.53656/ped2021-9.09>
12. Polishchuk V., Leshchuk H. Tolerance as a personal characteristic in the conditions of implementation of inclusive education. *Social work and education*. 2020. Т. 7, № 3. С. 338–346. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.3.8>.

REFERENCES:

1. Horvat, M. V. (2014). Pedagogical Conditions for Educating Tolerance in Younger Schoolchildren. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Pedagogika, sotsialna robota" – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Pedagogy, Social Work"*, 34, 57-60 [in Ukrainian].
2. Dokukina, O. M. (2008). Tolerantnist u vykhovanni [Tolerance in Education]. *Entsyklopediia osvity*. V. H. Kremen (Ed.). Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Zakhyst prav liudyny : navchalno-vykhovna diialnist VNZ [Human Rights Protection : Educational Activities of Higher Education Institutions] : navch.-metod. posib. / In-t innovats. tekhnolohii i zmistu osvity, Mizhnar. zhinochyi pravozakhys. tsentr «La Strada – Ukraina». (2012). K. B. Levcheno (Ed.). Kharkiv : Vydavnytstvo «Prava liudyny» [in Ukrainian].
4. Matviienko, O. V., Stepanenko, L. M., Hubarieva, D. V. (2022). Rozvytok sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv pid chas roboty u volonterskii hrupi «osvitnii khab» [Development of social competence of future teachers during work in the volunteer group «Educational Hub»]. *Pedahohichniy almanakh – Pedagogical Almanac*, 51, 199-206. Retrieved from: <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.372> [in Ukrainian].
5. Matviienko, O., Olefirenko, T. (2023). Emotsiine blahopoluchchia ditei ta pedahohiv : problemy ta praktyka pidtrymky v umovakh viiskovoi ahresii [Emotional well-being of children and teachers : Issues and support practices during military aggression]. *Osvitno-naukovyi prostir – Educational and Scientific Space*, 3 (2), 71-79. Retrieved from: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.3\(2\).2022.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.3(2).2022.08) [in Ukrainian].
6. Nikitina, N. P. (2019). Tolerantnist yak pedahohichna problema [Tolerance as a Pedagogical Problem]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*. Prychornomorskyi nauково-doslidnyi instytut ekonomiky ta innovatsii : Spetsvypusk, 19-23 [in Ukrainian].
7. Popov, O. (2024). Tolerantnist u suchasnomu suspilstvi : vyklyky ta pedahohichni pidkhody [Tolerance in modern society : challenges and pedagogical approaches]. *Osvitno-naukovyi prostor – Educational and scientific space*, 2(6) (1), 32-39. Retrieved from: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6\(1\)/2.2024.04](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6(1)/2.2024.04) [in Ukrainian].
8. Ternopil'ska, V. I. (2014). Osoblyvosti vykhovannya tolerantnosti u ditei molodshoho shkylnoho viku [Features of Educating Tolerance in Younger School-Age Children]. *Novi tekhnolohii*

navchannia – New learning technologies : nauk.-metod. zb. / Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity MON Ukrainy, 82 (1), 66-71 [in Ukrainian].

9. Filonenko, L. V., Lysiuk, S. P., Matviienko, O. V., Shapoval, A. O., Sarancha, I. H., Sylenko, N. I. (2021). Osoblyvosti formuvannia tsinnisnogo stavlennia do inshoi liudyny v uchniv spetsializovanykh shkil [Features of forming a value-based attitude towards others in students of specialized schools]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15 : Naukovop-edahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15 : Scientific and Pedagogical Problems of Physical Education (Physical Culture and Sports), 1 (129), 107-115* [in Ukrainian].

10. Yashin, N. (2016). Humanizatsiia osvity yak peredumova formuvannia tolerantnosti studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Humanization of Education as a Prerequisite for Tolerance Formation in University Students in Ukraine]. *Osvitnii prostir Ukrainy – Educational Space of Ukraine, 7, 119-125* [in Ukrainian].

11. Liubarets V., Bakhmat N., Matviienko O., Tsykhmeistruk O., Feltsan I. (2021). Formation of Professional Competence of Assistant Teacher of Inclusive Education in Secondary Education Institutions. *Pedagogika-Pedagogy. Vol. 93, issue 9, pp. 1279-1294*. Retrieved from: <https://doi.org/10.53656/ped2021-9.09> [in English].

12. Polishchuk, V., & Leshchuk, H. (2020). Tolerance as a Personal Characteristic in the Conditions of Implementation of Inclusive Education. *Social Work and Education, 7(3), 338-346*. Retrieved from: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.3.8>. [in English].